

טלטול ארבעת המינים

מצינו בר"ן למסכת סוכה¹ הירוש בענין טלטול לולב בשבת. במשנה² שנינו: "מקבלת אישה (לולב) מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים בשבת". וכתב על זה הר"ן: "פירוש, ביום טוב ראשון בלבד ובזמן שהיה בית המקדש קיים... אבל השתא לדין לולב לא רחי שבת אפילו ביום טוב ראשון – לא שרי לטלטולי כלל".

שתי נקודות לעיון מעורר הר"ן: א. שייך בלולב המושג מוקצה (והשאלה איזה מוקצה); ב. מעמדו של הלולב מבחינת איסור מוקצה נשתנה עם חורבן הבית.

לפני שנעמוד על נקודות אלו יש לעיין במקור נוסף אשר מעורר נקודות דומות. מצינו בתוספתא³: "רבי יוסי אומר יום טוב הראשון של חג⁴ כיון שיצא בו ידי חובתו איסור לטלטלו". הנה כבר בתוספתא נמצא איסור טלטול לגבי לולב, וכמו כן אנו רואים שינוי במעמדו של הלולב מבחינת איסור הטלטול ואפילו תוך כדי יום טוב ראשון של חג. ובאמת ניכר דמיון בין דברי הר"ן ובין דברי ר' יוסי שבתוספתא, שהרי לפי שניהם כאשר אין כבר מצוה ליטול את הלולב שוב אין היתר לטלטלו.

ה"חסדי דוד" כותב על דברי ר' יוסי: "ודברי ר' יוסי בסיפא ליתא בגמרא. וטעמו מבורר כיון דהניח וגלי דעתיה דלא ניחא ליה ליטול משום חיבוב מצוה, מעתה הוי ליה מוקצה. דבודאי לא פליגי ר' יוסי לאסור חיבוב מצוה. והרמב"ם והפוסקים לא פסקו כר' יוסי, ואפשר דסברי מדקתני ר' יוסי אומר משמע דרבנן פליגי אע"ג דלא אשכחן להדיא".

נראה שבעל "חסדי דוד" לא יכול לקבל שר' יוסי חולק על כך שאפשר לטלטל את הלולב גם לאחר שיצא בו ידי חובתו וכגון בשעת התפילה, הקריאה וכיו"ב. לכן מסביר הוא שכונת ר' יוסי לחדש שכיון שהניחו גילה דעתו שאין כוונתו ליטלו משום חיבוב מצוה ולכן הוי מוקצה. אמנם אם כך, מתקשה ה"חסדי דוד" מדוע לא נפסק כר' יוסי ברמב"ם ובפוסקים? והרי טעמו מבורר ואין חולק בתוספתא. על כך תירץ שמלשון התוספתא משמע שר' יוסי חלק על חכמים בענין זה וממילא פסקו כחכמים.

לכאורה ניתן לומר שר' יוסי חולק על דברי רבי אלעזר בר' צדוק שהובאו בתוספתא בהלכה יב: "אמר רבי אלעזר בר' צדוק, כך היו אנשי ירושלים נוהגים: נכנס לבית הכנסת

1. סוכה, דף כ ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה מתני'.

2. דף מב ע"א.

3. סוכה סוף פרק ב.

4. יש נוסחאות: "שחל להיות בשבת" – ועיין באריכות בתוספתא כפשוטה עמ' 867 ואילך, ובעיקר גפ"מ אם יש איסור אף ביום טוב.

לולבו בידו, עמד לתרגם ולעבור לפני התיבה לולבו בידו, עמד לקרות בתורה ולישא את כפיו מניחו בארץ, יצא מבית הכנסת לולבו בידו, נכנס לבקר את החולים ולנחם אבלים לולבו בידו, נכנס לבית המדרש נותנו לבגן או לשלוחו ומחזירו לתוך ביתו. הנה נאמר כאן במפורש שגם לאחר שהניחו על גבי קרקע חזר ונטלו, ועל כך חלק ר' יוסי ואמר כיון שיצא בו אסור לטלטלו.

אף את זאת העלה החסדי דוד ודחה וז"ל: "מההיא אין להוכיח כלל. דהתם לא אסח דעתיה מיניה כשהניחו ואפילו ר' יוסי מסתמא מודה בכה"ג עכ"ל. החסדי דוד מבחין בין הנחה על גבי קרקע ללא הסחת דעת, והצנעה שהיא הסחת דעת. דברי ר' אלעזר בר' צדוק בתוספתא שמניחו על גבי הקרקע, אינם סתירה לדברי ר' יוסי ובהם אף הוא מודה, שמאחר ואין כאן הצנעת הלולב אלא הנחתו בלבד עדין יש כוונה לטלטלו משום חיבוב מצוה וזה ודאי אפשר. כל שר' יוסי מוסיף הוא, שלאחר הצנעתו כבר גילה דעתו שיותר אינו מתכוון לטלו משום חיבוב מצוה, מעתה חזר הוא להיות מוקצה ואסור לטלטלו. אולי יש להטעים לפירושו שהבין את דברי ר' יוסי "כיון שיצא בו ידי חובתו" לא רק על המצוה העקרית שבה כבר יוצא בנטילה ראשונה, אלא על כל החזקתו של הלולב בידו לשם מצוה וחיבוב מצוה כאחד, כלומר כיון שאינו רוצה יותר בהחזקתו לשם חיבוב מצוה — אסור לטלטלו, אלא שאין דברי ה"חסדי דוד" מדויקים עם לשון התוספתא. טעמו של ר' יוסי אליבא דפירושו זה — כיון דהניח גלי דעתיה וכו' — מחייב על כל פנים שהניח והרי לפי דברי ר' יוסי אין מדובר כלל שהניח אלא: "כיון שיצא בו ידי חובתו אסור לטלטלו". מיד לאחר קיום מצות נטילת לולב צריך להניחו ואסור לטלטלו. והדברים קשים אם לא שהיתה לפניו גירסה אחרת בתוספתא.

פשוטה יותר דעת ה"מנחת בכורים" בהסבר שיטת ר' יוסי, שכתב בד"ה אסור לטלטלו: "דלא חזי למידי, אף להריח בו אסור". מיד לאחר קיום המצוה אין לארבעת המינים שום שימוש ולכן אסור לטלטלם. דעת ר' יוסי היא אכן לאסור חיבוב מצוה משום מוקצה, שכיון שיצא בו ידי חובתו שוב אסור הוא לטלטול על כל פנים. לפי הסבר זה מובן מדוע לא נפסק בר' יוסי, כי דבריו אכן מתייחסים לדברי ר' אלעזר בר' צדוק, כפי שהובאו לעיל, דברי ר' אלעזר בר' צדוק נפסקו להלכה.⁵

★

בענין מנהגם של אנשי ירושלים שהוזכר לעיל בדברי ר' אלעזר בר' צדוק בתוספתא, ישנה מחלוקת בין הבבלי לירושלמי וממנה נלמד לענין מוקצה. בירושלמי סוכה נאמר⁶: "... אמר לון ר' יוסי לא מן הדא אלא מן הדא דאמר ר' אילא ותנן תמן כך היה המנהג בירושלים אדם הולך לבית הכנסת ולולבו בידו, קורא את שמע ומתפלל ולולבו בידו, נכנס לבקר את החולה ולולבו בידו, לשאת את כפיו ולקרות בתורה נותנו לחבירו, הניחו בארץ אסור לטלטלו".

5. רי"ף דף כ ע"א; רמב"ם לולב ז, כד; רא"ש סוכה פ"ג סי' לב; שו"ע או"ח, תרנב, סעי' ב בהג"ה.

6. פ"ג ה"א.

לדעת הירושלמי אף על פי שמטלטלים את הלולב גם לאחר קיום המצוה, בהליכה לבית הכנסת ובשאר מצוות, אין זאת אלא עד הנחתו על גבי קרקע. אולם לאחר שהניחו על גבי קרקע אסור הוא בטלטול.

לעומת זאת בבבלי⁷ מובא מנהגם של אנשי ירושלים בשנויים מסויימים: "... קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו, קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע, הולך לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו". לדעת הבבלי אין איסור להמשיך ולטלטל את ארבעת המינים אחר שהניחם על גבי הקרקע, וכמו שמשמע בתוספתא לפנינו. מחלוקת זו בין הבבלי לירושלמי מקבילה לכאורה למחלוקת בין ר' אלעזר בר' צדוק ור' יוסי בתוספתא. שיטת הבבלי כר' אלעזר בר' צדוק, שגם לאחר הנחתו על גבי הקרקע אפשר לשוב ולטלטלו, ואילו הירושלמי אוסר המשך טלטולו לאחר הנחתו, זאת כר' יוסי שגם כן אוסר את הלולב בטלטול. אמנם לפי מה שנתבאר אין הדבר מדויק, כי אליבא דהמנחת בכורים ר' יוסי אוסר את הטלטול מיד אחר שיצא ידי חובתו, ואין לטלטלו אפילו לחיוב מצוה, ואילו לפי החסדי דוד אין כאן מחלוקת כי גם ר' יוסי יודה שאפשר להניחו על גבי הקרקע כל עוד לא הצניעו והסיה דעתו.

לכאורה יש מקום לבאר את דברי ר' יוסי על פי הירושלמי באופן קצת שונה. בירושלמי שם מובא מנהגם של אנשי ירושלים בהסבר שיטתו של ר' יוסי שאמר במשנה שמי שהוציא את הלולב פטור.

ופשוט שר' יוסי מודה לפי זה שניתן לטלטל את הלולב גם לאחר שיצא ידי חובתו בנטילתו הראשונה, ומכאן לכאורה מקור לדבר החסדי דוד שדאי אין ר' יוסן חולק על היתר הטלטול לחיוב מצוה. אמנם ר' אלעזר בר' צדוק סבר שאין בלולב איסור טלטול כלל, ואילו ר' יוסי סבר שכל זה רק עד שנייחנו על גבי קרקע אולם לאחר שהניחו על גבי הקרקע שוב אינו יכול לטלטלו ואפילו לשם חיוב מצוה. אם זאת מחלוקתם הרי ששני התלמודים נחלקו באותה מחלוקת שנחלקו התנאים, הבבלי כר' אלעזר בר' צדוק והירושלמי כר' יוסי.

שמן יש לבאר שהמחלוקת בהיתר הטלטול לאחר ההנחה תלויה בשאלה האם יש מוקצה לחצי שבת. לדעת הבבלי אין מוקצה לחצי שבת, ולכן כיון שהלולב היה ראוי לנטילה, אי אפשר שיתחדש עליו שם מוקצה באמצע השבת. הירושלמי סובר שאין כאן בעיה, ויתכן שיתחדש איסור מוקצה אף על דבר שקודם לכן היה מותר בנטילה. המשך הטלטול לאחר קיום המצוה לפי הירושלמי מותר, או משום חיוב מצוה ועל פי דרכו של "חסדי דוד" הנזכר, ולכן כשהניחו על גבי קרקע גילה דעתו שאינו רוצה יותר בחיוב המצוה, או משום שכיוון שהלולב כבר בידו יכול להוליכו לכל מקום שירצה:

דעת הרמב"ם אינה ברורה — האם פסק בבבלי או כירושלמי. בהל' לולב (ז, כד) פסק הרמב"ם: "כך היה המנהג בירושלים: יוצא אדם מביתו ולולבו בידו, ונכנס לבית הכנסת והוא בידו, מתפלל והוא בידו, ויוצא לבקר חולים ולנחם אבלים והוא בידו, וכשיכנס למדרש משלחו לביתו ביד בנו או ביד עבדו".

7. סוכה מא ע"ב.

* בדרך זו הלך רש"ל בתשובה הובא בט"ז יו"ד רסו סק"א בענין סכין של מילה אך נחלקו עליו עיין שם ובג"א סק"ג (הערת העורך).

הרב שלמה קלוגר, ב"בנין שלמה" על הרמב"ם כתב שנטה הרמב"ם לדעת הכבלי וז"ל: "והנה הכל תמהו מדוע השמיט הרמב"ם דברי הירושלמי דהניחו על גבי קרקע אסור לטלטלו... וי"ל דלכן השמיט הרמב"ם הך דינא מכת דמן הש"ס דילן מוכח להיפוך". יש הרוצים לומר שהרמב"ם לא הכריע במחלוקת זו והשאיר הדבר ספק כיון שהדבר תלוי בשאלה האם יש מוקצה לחצי שבת והרמב"ם לא פשט בעיה זו ולא הביאה להלכה.

☆

נשוב עתה לר"ן בו פתחנו. הר"ן שאסר לטלטל לולב בזמן הזה הביאנו לשתי שאלות. האחת – איזה מוקצה הוא שאוסר את הלולב, והשניה – מדוע השתנה הדין אחר החורבן. והנה בנוגע לשינוי מעמדו של הלולב כשאין בו קיום מצוה, ראינו שאף באותו יום טוב כיוון שכבר קיים את המצוה יחזור הלולב להיות מוקצה, והדברים תואמים, שכאשר אין בו מצוה אין בו היתר טלטול. אמנם איזה מוקצה ישנו כאן – יש לעיין במקורו של הר"ן.

על דברי המשנה: "מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים בשבת" שאלה הגמרא: "פשיטא?", ותירצה: "מהו דתימא הואיל ואשה לאו בת חיובא אימא לא תקבל [דלגבה איכא איסור טלטול – רש"י] קא משמע לן [כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו ומותר בטלטול לכל – רש"י]".

כלומר לולב אינו מוקצה כיון שיש שם כלי עליו, וזאת משום שראוי לנטילת אנשים כלומר כלי לצרכי מצוה. אולם כאשר אינו כלי שוב הוא מוקצה ולכן בזמן הזה בשבת הלולב הוא מוקצה מחמת גופו שהרי אינו כלי וכך נראה פשוט.

להלכה נחלקו הרמ"א והט"ז בדין מוקצה בלולב. לדעת הרמ"א⁸ לולב בשבת דחודהמ"ס דינו לענין טלטול כדין אבן האסורה בטלטול לגמרי. וז"ל הרמ"א: "ואסור לטלטל הלולב בשבת דהוי כאבן...". הט"ז⁹ חולק וסובר שדין הלולב כדין השופר. כשם שבשופר למרות הקצאתו לצורך מצות תקיעת שופר, מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו ומקומו, כך הדין בלולב שיהיה מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו ומקומו. וז"ל הט"ז: "בסי' תקפח הביא רמ"א בשופר שאסור לטלטל כי אם לצורך גופו ומקומו ואם כן כאן נמי שרי לטלטל הלולב לצורך גופו ומקומו".

8. סי' תרנח סעיף ב' ובדרכי משה סי' תרנד סק"ג. דעתו של הרמ"א מקבילה לדעת האורחות חיים המובאת בבי"ב בסי' תרנד וז"ל: "וכתב באורחות חיים בזמן הזה שאין לולב ניטל בשבת, אם שגג והוציאו מן המים – אין מחזירים אותו שהרי הוא כאבן לענין טלטול". ומעיד על זה בפמ"ג במשבצות זהב סק"א שדבריו תמוהים. שהרי ידוע שכל זמן שהמוקצה בידו יכול לטלטלו להיכן שירצה ומתקן "ואפשר למים אסור בכהאי גוונא וצ"ע". מכיון שבהחזרתו למים יש תיקון לכן אסרו להחזירו. וי"ל תירוץ נוסף שכלל זה נאמר דוקא כשהמוקצה בא לידו בהיתר ולא כמו במקרה שלנו ששגג. אא"כ נסבור כדעת המג"א סי' שח סק"ו שגם במקרה שטעה ולקח מוקצה בידו מותר להמשיך ולטלטלו.

9. סי' תרנח סק"ג.

נראה שהמקור לדברי הרמ"א הם דברי הר"ן שהזכרנו לעיל: "...השתא לדין דלולב לא דחי שבת אפילו ביום טוב ראשון – לא שרי לטלטולי כלל". מדברי הר"ן מוכח שאין לטלטל את הלולב גם לא לצורך גופו ומקומו, והטעם הוא: מכיון שבשבת אסור ליטול את הלולב הריהו כעץ בעלמא ודינו כמוקצה מחמת גופו האסור בטלטול לגמרי.

דעתו של הט"ז נראית לכאורה תמוהה ויש לברר על מה הוא מסתמך. ההשוואה שהשווה הט"ז בין לולב לשופר אינה מובנת. הרי שופר נחשב לכלי וכפי שהגמרא בשבת¹⁰ אומרת: "דראוי לגמע בו מים לתנוק", אבל לולב הריהו עץ בלבד ואין עליו שם כלי. וכך אומר רש"י במפורש בסוכה דף מב ע"ב, שכתב על הגמרא שאמרה טלטול בעלמא הוא: "אין בו צד איסור אלא כמטלטל עצים", וגם התוספות שם כתבו¹¹ "אע"ג דחזי למצוה שייך ביה איסור מוקצה לטלטול מאחר דאין עשוי כלי". נראה שמקורו של הט"ז, שלולב הרי הוא ככלי שמלאכתו לאיסור, הוא מרש"י הנזכר לעיל: "כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו ומותר בטלטול לכל", ללולב אין דין של עץ בעלמא אלא גדר של כלי. אבל בפשטות משמע שדין זה נאמר בזמן שמותר ליטול לולב בשבת היינו בזמן שבית המקדש קיים, אבל כעת אסור ליטול לולב בשבת ואינו ראוי לנטילת אנשים ולכן אין לו הגדרה של כלי, ואם כן מדוע איננו מוקצה מחמת גופו? שמא יש להסביר דעת הט"ז באופן כזה: מן הסוגיא דמקבלת אשה ומרש"י שם אנו למדים שלולב נחשב כלי (אף על פי שבאמת אינו כזה), משום שיש בו תשמיש של מצוה. ומכיון שנחשב כלי לשם מצוה שוב אינו חוזר להיות עץ בעלמא, ואינו נחשב כאבן, כדעת הרמ"א. אמנם מאחר שאסור ליטלו בשבת הרי ככלי שמלאכתו לאיסור. וזהו יסוד ההשוואה לשופר, שהרי גם שופר הרי כלי לתקיעה, אלא שכיון שנאסרה תקיעת שופר בשבת מאותה גזירה שוב הרי כלי שמלאכתו לאיסור, ולכן מותר בטלטול לצורך גופו ומקומו.

הנה בשאלה זו אם הלולב נחשב כלי כיון שעומד לתשמיש של מצוה יש לכאורה להוכיח מרש"י ותוספות בדף מב ע"ב שהובאו לעיל, שמטלטל לולב הרי כמטלטל עצים. ובאמת יש להקשות מדוע לא נאמר שיחרו של הלולב למצוה הרי כמיוחד כלי וכמו בשבת דף נ ע"א: "דאמר רב יהודה מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צרכיו". ובחזון יחזקאל על התוספתא¹² נדרש לקושיא זו ותירץ ששונה העפר שמסתמא הכינו לכל צרכיו מה שאין כן לולב שהכינו רק למצותו. ואולם קצת קשה לתירוץ וכי מי שמכניס עפר לצורך מסוים יהיה הוא אסור בטלטול?

ובחזון יחזקאל שם הוסיף להקשות סתירה ברש"י, דהנה שני דבורי רש"י שהבאנו נראים כסותרים זה את זה. דבעמוד ב' שם כתב כמטלטל עצים ואילו בעמוד א' כתב שתורת כלי עליו. ותירץ שכונת רש"י בעמוד ב' היא שלולב לפני שמיחדים אותו למצוה הוא כעצים בעלמא אמנם לאחר שיחרוהו למצותו כבר אינו כעצים אלא כלי.

10. דף לה ע"ב.

11. ד"ה טלטול בעלמא.

12. פרק ב' הלכה יג בחידושים.

אף לעניננו יש לומר שרש"י אינו מסכים עם כך שצריך יחוד דוקא לכל צרכיו ואף יחוד לצורך מסוים מספיק להפוך דבר שהוא מוקצה מחמת גופו להיות כלי ומותר בטלטול ובשיטה זו נקט הט"ז.

★

מן הדיון עד כה עולות שתי אפשרויות לדון מוקצה בלולב: האחת מוקצה מחמת גופו וכפי שנקט הרמ"א דהוי כאבן, והשניה כלי שמלאכתו לאיסור. אך מעין בירושלמי שם עולה שיש לדון בלולב משום מוקצה מחמת מצוה. בירושלמי נאמר "... הניחו בארץ אסור לטלטלו, א"ר אבון זאת אומרת שהוא אסור בהנייה, תני מטלטלין עצי בשמים להריח בהן לחולה בשבת, רבנן דקיסרין אמרין ערבה מותר להניף בה לחולה בשבת". ובקרבן העדה ד"ה זאת אומרת ביאר: "מדאסור לטלטלו משהניחו בארץ, שהי' מינין שבלולב אסורין בהנאה כל שבעה והוי ליה מוקצה דאם לא כן הוי ראויין להריח בהן ואף לולב וערבה ראויין להניף בהן לחולה".

לפי זה הטעם לאיסור טלטול בלולב הוא משום הקצאת הד' מינים למצותם: הקצאה זו שהיא לשבעת ימי החג גורמת שיהא אסור להשתמש בהם אלא למצותם. וממילא כאשר אין עוד קיום מצוה בהם, בין מחמת שכבר קיים מצותו, ואף אינו חפץ עוד בנטילתם משום חיבוב מצוה, ובין מחמת שאין בזמן הזה כלל נטילת לולב בשבת, שוב אין בהם כל שמוש והוי מוקצה בשבת אף לטלטול. יסוד דין זה של הקצאת ארבעת המינים מלמדנו רש"י בסוכה¹³: "דגמרין מסוכה דילפינן בפרק קמא (דף ט ע"א) דחל שם שמים על עצי סוכה ליאסר בהנאה כל שבעה הואיל והוקצו למצוה". כלומר לד' המינים יש דין מוקצה מחמת מצוה למשך שבעת ימי החג. ומכיון שהוקצו לכל שבעת ימי החג, אסורים בטלטול לגמרי ביום השבת.

לגבי מהות האיסור ישנה מחלוקת האם הדס של מצוה הינו כהין עצי סוכה או שיש לו גדר אחר? לענ"ד רש"י הנזכר לעיל סובר שדין אחד להם. הרשב"א¹⁴ סובר שלהדס אין דין של עצי סוכה ואסורו נובע מחמת ביזוי מצוה. והנפקא מינה לדינא האם מועיל תנאי לבטל איסורו. לדעת הרשב"א עצי סוכה נאסרו מהתורה ותנאי לא יועיל להיתר שמוש בהם. משא"כ גויי סוכה שאינם כלולים בפסוק, וכמו כן הדס שאינו כלול בפסוק, בהם התנאי יועיל לבטל איסורו.

ומעתה ניתן לומר שדעת הרמ"א כדעת ר' אבון בירושלמי שהלולב מוקצה מחמת מצוה. וזה שכתב שהלולב כאבן, לא כדי לדמותו לאבן מבחינת ההגדרה ולומר שהוא מוקצה מחמת גופו, אלא מבחינת איסור הטלטול שאסור לגמרי כאבן. אך דברי ר' אבון מתייחסים לדברי הירושלמי הסובר: "... הניחו בארץ אסור לטלטלו" וכפי שהסברנו לעיל בדבר זה נחלקו הבבלי והירושלמי, והטעם המובא בירושלמי לאיסור הוא שהד' מינים

13. לו ע"ב ד"ה אסור להריח, ב.

14. שו"ת הרשב"א ח"א סי' קסט ובחידושו לביצה דף ל ע"ב.

בלולב אסורים בהנאה כל שבעה (קרבן העדה). וכמו כן הסברנו שלשיטת הירושלמי יש מוקצה לחצי שבת (הלולב לא היה מוקצה עד שהניחו על הארץ, ומשהניחו על הארץ אסור לטלטלו). ואילו הרמ"א פסק (בענין סכין של מילה לאחר המילה) שאין מוקצה לחצי שבת¹⁵, לדעת הרמ"א מותר לטלטל את הסכין לאחר המילה כיון שאין מוקצה לחצי שבת, ואם כך, גם בלולב שנטלו לצורך מצות נטילת לולב אין לו דין מוקצה, והיה צריך להיות מותר לטלטלו גם לאחר שהניחו בארץ, וזה בניגוד לדעת הירושלמי.

הט"ז, הגר"א ועוד אחרונים חולקים על הרמ"א בענין סכין של מילה וסוברים שאסור לטלטל את הסכין לאחר המילה, ומשוים ה"ן זה לירושלמי הנ"ל בענין לולב כשמניחו על גבי הארץ שאסור לטלטלו. ואין להקשות מדין "אין מוקצה לחצי שבת" מכיון שסכין המילה והלולב היו אסורים בטלטול בבין השמשות וזהו דין רק לצורך קיום המצוה ומיד לאחר קיום המצוה חזרו להקצתם. לעומתם הרמ"א סובר שישנו קושי מהכלל של "אין מוקצה לחצי שבת" על שיטת הירושלמי האוסר לטלטל הלולב לאחר שהניחו על הארץ, וז"ל בדרכי משה סי' תרנב סק"א: "ובירושלמי סוף לולב הגזול מסיים בהאי מעשה דאנשי ירושלים הניחו על גבי קרקע שוב אסור לטלטלו עכ"ל משמע דס"ל דלאחר גמר מצות הלולב אם הניחו על הארץ שוב אסור לטלטלו ביום טוב וצ"ע דהא קי"ל (ביצה כז ע"א) אין מוקצה לחצי שבת והא הו"ר ראו בין השמשות וכו", עיי"ש: וכך הרמ"א כותב בענין סכין של מילה יו"ד סי' רסו סק"א: "ובמהרי"ל מחמיר דמיד אחר מילה יזרוק האיזמל מידו משום מוקצה וה"ה כל צרכי מילה וכן ביום טוב עכ"ל ול"ג דבר: רבינו ירוחם דמאחר שלא הוקצה בין השמשות יוכל לטלטלם לאיזה מקום שירצה וכבר כתבתי בזה בא"ח הלכות שבת וע"ש".

אמנם אין כאן קושיא חזקה כל כך שכן כל השגתו של הרמ"א מדין מוקצה לחצי שבת טובה על הירושלמי גופו שאמנם עוסק בזמן שנטלו את הלולב בשבת¹⁶. אבל לדין שוב אין בעיה של מוקצה לחצי שבת והלולב מוקצה לשבת כולה משום שאין בו היתר תשמיש לא של מצוה ולא של חולין ומשום שהוקצה למצותו לשבעת ימי החג.

והנה מעיון בירושלמי שם אנו מוצאים שמוזכרות שתי דעות המתירות לטלטל בארבעת המינים בשבת לצרכים אחרים. שהרי איתא שם: "תני מטלטלין עצי בשמים להריח בהן לחולה בשבת. רבנן דקיסרין אמרין ערבה מותר להניף בה לחולה בשבת." ויש להבין האם אלו חולקים על ר' אבון וסוברים שאין מוקצה מחמת מצוה בארבעת המינים או שמא אין כאן מחלוקת וההבדל הוא בין לולב שאין לו תשמיש של היתר ובין אלו שיש להם תשמיש היתר. (יעוין שם במפרשי הירושלמי שתי ההבנות הנ"ל).

ואם נלך על דרך המחלוקת הרי לכאורה יש כאן יסוד לשיטתו של הט"ז. שהרי אם נאמר כר' אבון שיש כאן מוקצה מחמת מצוה, אפילו אם נגדיר את הלולב כלי סוף סוף הוא מוקצה וכיצד ניתן לטלטלו לצורך גופו ומקומו? אלא שהט"ז לא קיבל את ר' אבון ופסק כדעות החולקות שאין בלולב מוקצה מחמת מצוה (והרמ"א יסבור שאין כאן מחלוקת, או שמא י"ל שאפילו לדעת ר' אבון במקום חולי הקילו חכמים).

15. שו"ע יו"ד סי' רסו סעיף ב.

16. הירושלמי אמנם אינו מוכיר בברייתא של אנשי ירושלים שזה בשבת דוקא ועיין על כך בתוספתא בפשוטה סוכה עמ' 868.

שמא יש להציע סוג מוקצה נוסף שיכול להיות בארבעת המינים והוא מוקצה מחמת חסרון כיס, שהרי אדם מקפיד מאוד שלא יפגמו ויפסלו. אמנם קשה לתלות זאת ברמ"א שלא ציין רמו לכך ואף כתב במפורש "הוי כאבן", אך עדיין יתכן לומר שנתכוון שאסור לטלטלו כאבן וכפי שהסברנו לעיל. אמנם מן הירושלמי הנזכר נראה שאין זה נכון שהרי התירו להריח ולהניף בהם לחולה וכל שנאמר שם הוא רק שר' אבון אוסר בהנייה! אך יתכן לפי האפשרות שאין שם מחלוקת, שדוקא הדס וערבה שאין בהם חשש פגימה, אמנם יהיו מותרים. ואילו לולב ואתרוג יהיו אסורים, משום חסרון כיס.

והנה באחרונים אנו מוצאים הסברים אלו שהצענו: בערוך השולחן בסימן שח סעיף יז כתב: "ולולב ואתרוג בשבת הוי מוקצה משום דקפיד עלייהו ... ושופר לא שייך קפיד עליה...". ובסימן תרנח סעיף ו: "... ויש מי שאומר דלצורך גופו ומקומו מותר כמו שופר... ודבר תמוה הוא שהרי לולב הוקצה למצותו לכל שבעה ואינו דומה לשופר".

ובחיי אדם כלל סו בנשמת אדם אות ב כתב: "... משא"כ לולב שאינו ראוי לכלום. וכ"מ לשון הרמ"א בסי' תרנח שכתב הרי הוא כאבן וכ"כ לשון זה הכלבו שהרי הוא כאבן לענין טלטול. וכ"כ הר"ן אין לטלטלו כלל דמשמע אפילו לצורך גופו ומקומו. ועוד דלולב אפשר דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס כיון שמקפידין עליו מאוד שמא יקטום ראשו ולכן ג"ל להחמיר".

ובמשנה ברורה סימן תרנח סק"ד פסק כרמ"א ודחה את הט"ז וז"ל: "ולא דמי לשופר... דשאני התם דהוי ליה כלי וראוי לאיזה דבר כלשאו בו וכדו' משא"כ הכא דעץ בעלמא הוא". ועיין שם בשער הציון אחרונים נוספים שפסקו כרמ"א.

☆

הנה ראינו כי ארבעה סוגי מוקצה ניתן להסביר בכדי להבין את איסור טלטולו של הלולב.

- א. לדעת הט"ז אין הלולב מוקצה אלא הוי כלי שמלאכתו לאיסור בלבד ולכן מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו.
- ב. לדעת הרמ"א בפשטות, הלולב מוקצה מחמת גופו והוי כאבן.
- ג. בירושלמי מצינו שהלולב מוקצה מחמת מצוה.
- ד. האחרונים הוסיפו ללולב מוקצה נוסף והוא מוקצה מחמת חסרון כיס.